

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi
**ARAB-ISLOM MIFOLOGIYASI DAVRIGA OID MOTIV VA
OBRAZLAR**

To`rahodjayeva Barchinoy Tolibjon qizi

*Andijon davlat universiteti Folklorshunoslik va dialektologiya yo`nalishi
2- bosqich magistranti.*

Annotatsiya: Arab-islom mifologiyasi davrida bir qator muhim motivlar va obrazlar mavjud. Ushbu davrda yaratilingan asarlar ko'pincha diniy, tarixiy va madaniy mavzularga asoslangan bo'lib, quyidagi asosiy motivlar va obrazlarni o'z ichiga oladi. Mazkur tezisdan Arab-islom mifologiyasi davriga oid motiv va obrazlar to'g'risida qisqacha bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Arab-islom mifologiyasi, motiv va obrazlar, Arabiston mifologiyasi, Arab politeizmi, qadimgi semit dinining mifologiyasi, Sosoniylar imperiyasi, Hubal xudosi.

Аннотация: В эпоху арабо-исламской мифологии существует ряд важных мотивов и образов. Произведения, созданные в этот период, часто основываются на религиозной, исторической и культурной тематике и включают следующие основные мотивы и образы. В данной диссертации кратко описаны мотивы и образы эпохи арабо-исламской мифологии.

Ключевые слова: Арабо-исламская мифология, мотивы и образы, мифология Аравии, арабский политеизм, мифология древней семитской религии, Сасанидская империя, бог Хубал.

Abstract: There are a number of important motifs and images in the era of Arab-Islamic mythology. The works created during this period are often based on religious, historical and cultural themes and include the following main motifs and images. This thesis briefly describes the motifs and images of the era of Arab-Islamic mythology.

Key words: Arab-Islamic mythology, motives and images, mythology of Arabia, Arab polytheism, mythology of the ancient Semitic religion, Sasanian

Empire, God of Hubal.

Arab mifologiyasi -Islomgacha bo'lgan Arabiston aholisining mifologik g'oyalari, e'tiqodlari va kultlari to'plami. Miloddan avvalgi I-ming yillikda VII asrning boshlarida tarqalgan. Shundan song Islom hukmronligi boshlangan.

Islomgacha bo'lgan Arabiston mifologiyasiga arab politeizmi, qadimgi semit dinining mifologiyasi (qadimgi semit tilida so'zlashuvchi xalqlar orasida rivojlangan Ibrohim dinlaridan oldin), nasroniy,yahudiy va eron mifologiyalari va dinlari, shu jumladan zardushtiylik, mitraizm va manixeyizm elementlari kiradi.

Arab politeizmi mahalliy ziyoratgohlar va ibodatxonalarda xudolar va ruhlarga, jumladan Hubal xudosiga hamda Allat, Al-Uzza va Manat ma'budalariga sajda qilishga asoslangan edi. Xudolarga turli marosimlar, jumladan, ziyorat va fol ochish, shuningdek, qurbonlik marosimlari orqali sig'inishardi va ulug'lashardi. Islomgacha bo'lgan xudolarning ko'p ta'riflari butlarga, shu jumladan Ka'ba yaqiniga o'rnatilgan butlarga tegishli bo'lib, ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, ular 360 tagacha bo'lgan.

Boshqa dinlar arab mifologiyasida kamroq darajada ifodalangan. Shunday qilib, qo'shni rimliklar va aksumitlarning ta'siri Arabistonning shimoli-g'arbiy, shimoli-sharqida va janubida nasroniy jamoalarining paydo bo'lishiga olib keldi. Shimoli-sharqda va Fors ko'rfazi qirg'og'idagi nestorianlikdan tashqari, nasroniylikning asosiy shakli mifologiyasida edi. Rim imperiyasi davridan Arabiston yarim oroli yahudiylar migratsiyasi joyi bo'lib, bu diasporaning paydo bo'lishiga va yahudiylar mifologiyasining tarqalishiga olib keldi. Bundan tashqari, Sosoniylar imperiyasining ta'siri eron dinlari yarim oroli mavjud bolishiga olib keldi. Sharqda va janubda zardushtiylik mavjud bo'lgan, Makkada manixeyizm yoki ehtimol mazdakizm mavjudligi haqida dalillar mavjud. Islomgacha bo'lgan Arabiston aholisining mifologik tasvirlari turlicha edi. Bundan tashqari, (Saba, Main) davlatlarida va vohalarda ular cho'ldagi ko'chmanchi qabilalar orasidan yaxshiroq rivojlangan. Arabistonning shimolida yashagan arab qabilalari Suriya va Falastinning o'troq aholisi bilan aloqaga kirishib, ularning tili madaniyatini o'zlashtirdilar. Shu sababli ularning e'tiqodlari g'arbiy semit mifologiyasi bilan

aralashib ketgan.

Arab mifologiyasida, ayniqsa ko'chmanchilar orasida Oy va Veneraga hurmat muhim rol o'ynagan. Quyosh dahshatli va xavfli xudo sifatida paydo bo'ldi. Barcha qabilalarning o'z oliy xudosi bo'lgan. U tez-tez yomg'ir yog'diruvchi vazifasini ham o'z zimmasiga olgan. Arab mifologiyasidagi oliy xudolarning muhim xususiyati shundaki, ularning nomlari ko'pincha taqiqlangan deb hisoblanib, laqab bilan almashtirilgan. Vaqt o'tishi bilan bunday taxallus xudoning haqiqiy ismiga aylanishi mumkin edi.

Qadimgi arab mifologiyasining yana bir xususiyati ko'chish yoki qabilalarning birlashishi paytida sodir bo'lgan turli xudolarning birlashishi edi. Xudolarga sig'inish uchun maxsus hudud ajratilgan, u betel deb nomlangan. Betel o'zi bag'ishlangan xudoning turar joyi va timsoli hisoblangan. Jismoniy jihatdan, bu konus yoki piramidal tosh yoki choqqi yoki daraxt edi. Ba'zan bunday ziyoratgoh atrofida kub shakldagi maxsus bino -ka'ba qad rostlagan. Masalan, Hubal xudosining beteli Makkada joylashgan bo'lib, u homiy xudosi bo'lgan. Bu betel atrofida boshqa arab xudolarining butlari bor edi. Endi uning o'rnida musulmonlarning asosiy ziyoratgohi bo'lgan Ka'ba joylashgan. O'sha paytda ham Ka'baga, shuningdek, boshqa muqaddas joylarga ziyorat (haj) qilingan. Bu ziyoratning ildizlari semit xalqlarining umumiy o'tmishiga borib taqaladi va o'xshashliklarni topadi, xususan, qadimgi misrliklardan haj ziyoratini bajarish uchun cho'lga ketishlarini talab qilgan yahudiylar orasida. O'sha davr arablarida butparast xudolarning haykallarini uyda tumor sifatida saqlash an'anasi ham mavjud edi.

- Arra unumdorlik va o'simliklar xudosi, ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, yorug'lik va quyosh xudosi, shuningdek, Bosra shahrining homiysi xudosi edi.

-Allat (arabcha:) - yomg'ir va osmon ma'budasi.

-Vadd (arabcha:) - oy va sug'orish xudosi.

-Dushara (arabcha: „Shara egasi“) –Nabatiylarning homiysi va asosiy xudosi.

-Al-Qaum (arabcha:)

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

- Nabatiylarning urush, tun xudosi va karvonlarning homiysi.

-Al-Uzza (arabcha:) -Venera sayyorasi ma'budasi.

- hurmatga sazovor bo'lgan xudo, yomg'irning indulgentsiyasi uchun javobgardir. Qutbay (arabcha:) - Nabatiylarning bilim, bilim, savdo, fol ochish xudosi.

-Manat (arabcha:) - taqdir xudosi.

-Manaf (arabcha:)- funksiyalar aniq emas, Zevs bilan aniqlangan.

-Nasr (arabcha:)-Juba vohasining ajdod xudosi, homiysi va xo'jayini.

Janubiy Arabistonning Saba va Kataban qirolliklarida hurmatga sazovor.

-Al-Uzza (arabcha:) - Venera sayyorasi ma'budasi.

-Hubal (arabcha:) - osmon va oy xudosi, Makka homiysi.

Taxminlarga ko'ra, u Makka ka'basining asosiy xudosi bo'lib, uning markazida Hubal buti turgan-Donolik xudosi Nahi ham oy xudosi bo'lgan bo'lishi mumkin. Samud arablari panteonida u xudo -xalqning ajdodi va homiysi, mamlakat xo'jayini, tuya va quduqlarning himoyachisi rolini bajaradi.

-Orotalt -Gerodot tomonidan Allat bilan birga arablar hurmat qiladigan yagona xudo sifatida tilga olingan Xudo.

-Ruda -Shimoliy va Markaziy Arabistonda hurmatga sazovor ma'buda; Samudyenlar oliy ilohga ega (Naxi bilan birga).

-Yauk -Shimoliy va Markaziy Yamanda hurmatga sazovor bo'lgan xudo, yomg'irlarni taqsimlash uchun javobgardir.

-Yagus -Shimoliy Yamanga tutash.

-Guli (arabcha:cho'lda yo'llar bo'ylab yashaydigan va sayohatchilarni ovlaydigabo'rilar o'ldirilib, keyin yutib yuboriladi. Shuningdek, ular bolalarni o'g'irlashadi, qon ichishadi, tanga o'g'irlashadi, qabrlarni talaydilar va murdalarni yeyishadi. Doimiy ravishda shakli o'zgarib turadi, hayvonlarga, ayniqsa gienalarga yoki yosh jozibali ayollarga aylanadi. Islomda g'ullar jinlarning kichik turlaridan biri va Iblisning (shayton) avlodi hisoblanadi.

-Jin (arabcha:ko'rinmas, nomoddiy ruhlardir. Musulmongacha bo'lgan Arabistonda ular xudolar sifatida e'zozlangan . Ular musulmon aqidasi ham

mavjud.

-Ifritlar (arabcha): er ostida yashaydigan ulkan qanotli olovli jonzot, erkak va urg'ochi. Olovli jinlar (ruhlar) sifatida ham tanilgan. Musulmon ta'limotida ular Iblisning xizmatkorlari hisoblanadilar.

-Marid (arabcha: yaxshi va yomon bo'lishi mumkin bo'lgan jismoniy va jinssiz ruhlar. Ular uchuvchi efir moddasi shaklida yoki oq soqolli, oq kiyimli oq odamlar shaklida namoyon bo'ladi va og'iz va burun teshigidan olov chiqadi.

Arab-islom mifologiyasi davrida bir qator muhim motivlar va obrazlar mavjud. Ushbu davrda yaratilingan asarlar ko'pincha diniy, tarixiy va madaniy temalarga asoslangan bo'lib, quyidagi asosiy motivlar va obrazlarni o'z ichiga oladi: Islom dinining asoschisi Muhammad va uning sahobalari, shuningdek, xalifalar va hukmdorlar, kuch va hukmronlik ramzi sifatida ko'rsatiladi. Arab-islom davrida qahramonlik, janglar va urushlar ko'plab asarlarda tasvirlangan. Bu motiv, masalan, "Mavlud" va "Janglar" kabi asarlarda ko'rinadi. O'zaro yordam, mehr-muruvvat, samimiyat va to'g'rilik kabi axloqiy qadriyatlar har bir hikoya va obrazda o'z aksini topadi. Taqdir va insonning nasibiga bog'liq motivlar ko'plab mifologik qahramonlar orqali ifodalanadi, ular o'z hayotida qiyinchiliklar va sinovlardan o'tadi. Sahro, o'zgaruvchan iqlim va tabiiy hodisalar mifologiyada ko'plab obrazlar va motivlar yaratadi. Tabiat inson hayotidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Qur'on va hadislar, shuningdek, boshqa diniy manbalar mifologiyada muhim rol o'ynaydi. Ular insonning ma'naviy yo'li va din haqidagi tasavvurlarni shakllantiradi. Bu motivlar va obrazlar Arab-islom mifologiyasining boy merosini tashkil etadi va bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Qudrat va hukmronlik Arab-islom mifologiyasining asosiy motivlaridan biridir. Bu motiv, asosan, Muhammad payg'ambarning hayoti, uning sahobalari va keyinchalik xalifalar va hukmdorlar obrazlari orqali aks etadi. Bu bobda qudrat va hukmronlikning mifologik jihatlari, tarixiy konteksti va ularning madaniy ahamiyati o'rganiladi.

Payg'ambarlik: Muhammad, Islom dinining asoschisi, Allohning elchisi sifatida o'zining kuchli axloqiy va ma'naviy qudrati bilan ajralib turadi. U nafaqat

diniy, balki siyosiy rahbar ham bo'lib, jamiyatni o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi. Muhammadning qudrati uning ta'limotlarini tarqatish, dushmanlarga qarshi kurashish va ummatni birlashtirish orqali ko'rinadi. Abu Bakr, Umar, Uthman va Ali: Muhammadning sahobalari, ularning kuchli rahbarlik qobiliyatlari va janglardagi jasorati. Ular hukmdorlik qilishda va ummatni boshqarishda Muhammadning o'rnini egalladilar. Arab-islom mifologiyasi, uning boy tarixi va madaniyati davomida ko'plab mifologik hikoyalarni o'z ichiga oladi. Bu hikoyalar ko'pincha axloqiy saboqlar, qahramonlik, taqdir va ilohiy adolat haqida bo'ladi. Quyida ba'zi muhim mifologik hikoyalar va ularning mazmuni keltiriladi. Nuh (Noah) va Qavmi: Nuh payg'ambarning qavmi, uning Allohdan olgan buyruqlarini inkor etgani va qattiq jazoga duch kelishi. Bu hikoya taqdir, sabr va ilohiy adolatni ifodalaydi.

Kahf ahlini (yettita yigit) o'zlarini qiyinchiliklardan saqlash va Allohga ishonch bilan yashashlari. Bu hikoya ishonch, sabr va jamoaviy ruhni aks ettiradi. Ushbu hikoya qahramonlar va jinlar o'rtasidagi jangni tasvirlaydi. Bu hikoya kuch va qahramonlikni, shuningdek, yovuzlikka qarshi kurashishni ifodalaydi. Jannatning go'zalligi va insonning oxiratdagi taqdiri haqida hikoyalar. Bu motiv insonning yaxshi amallari va yomon amallarining natijalarini aks ettiradi. Mifologiyaning paydo bo'lishi tarixi, odamlarning dunyoqarashi, madaniyati va diniy e'tiqodlari bilan chambarchas bog'liq. Mifologiya ko'pincha tabiiy hodisalarni tushuntirish, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va jamiyatni birlashtirish uchun yaratilgan. Mifologiya ko'pincha insonlarning atrofidagi tabiiy hodisalarni tushuntirish uchun paydo bo'lgan. Mifologiya ko'plab dinlarning rivojlanishida muhim rol o'ynagan: Mifologik qahramonlar va ilohlar odamlarning e'tiqodini aks ettirgan. Ular insonlarning hayotida axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rganishga yordam bergan. Mifologik hikoyalar xalqlarni birlashtirib, ularning madaniyatini, urf-odatlarini va tarixini shakllantirgan. Mifologiya ko'pincha bayramlar, marosimlar va an'analar bilan bog'liq bo'lgan. Dastlab mifologik hikoyalar og'zaki rivoyat qilib kelinadi, vaqt o'tishi bilan yozma manbalarga o'tadi. Arab-islom mifologiyasi davriga oid motivlar va obrazlar

haqida ilmiy ishlarda ko'plab ma'lumotlar mavjud. Quyida ushbu mavzuni yanada chuqur o'rganish uchun foydali manbalar va tavsiyalar keltiriladi. Mifologik hikoyalar va folklor Arab-islom madaniyatining muhim qismlaridan biri bo'lib, ular insoniyatning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va e'tiqodlarini aks ettiradi. Bu hikoyalar ko'pincha og'zaki an'analar orqali avloddan-avlodga o'tib kelgan. Muhammadning tug'ilishi, Vahiy olish va qiyinchiliklarga qarshi kurashi haqidagi hikoyalar, uning axloqi va qahramonligini ifodalaydi. Qiziqarli afsonalar, masallar va maqollar xalqning madaniyati va tajribalarini aks ettiradi. Masalan, "Alifbo va Oltin Qush" hikoyasi- bilim va aqlning qadrini o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Суяргулов Н.А. Особенности языка и стиля башкирского перевода Корана. – Уфа, 2004. 243 с.
2. Курбонова М.О. Мустақиллик даври дostonлари лингвопоэтикаси. Филол. фан. бўйича фалс. докт. (PhD) ... дисс. – Фарғона, 2019. – 153 б.
3. Маҳмадиев Ш.С. Ўзбек халқ дostonлари тилида стилистик формулалар. Филол. фан. номзод...дисс. – Тошкент, 2007. – 181 б.
4. Маҳмудов Н. Семантико-синтактическая асимметрия в простом предложении узбекского языка: Дисс,... док-ра филол. наук. – Тошкент, 1984. –259 б.
5. Саидов М. Ўзбек халқ дostonларида бадий маҳорат масалалари. Автореф. Дисс.... уч. степ, д-ра филол. наук. – Тошкент. 1969. 56 б.